

Trí tuệ nhân tạo & một số ứng dụng trong xét xử tư pháp

□ NGUYỄN NGỌC CHU*

Cách đây 17 năm, ngày 27/11/2005, đảng đàn giải trình trước Quốc hội (QH), Chánh án Tòa án tối cao (TATC) Nguyễn Văn Hiến đã dũng cảm cho biết một sự thật làm rung động Quốc hội và cử tri cả nước: “Năm 2005, toàn ngành tòa án thiếu đến 1.116 thẩm phán, do đó ngành đã “vơ vét”, tận dụng lực lượng đã có và bổ nhiệm thêm các thẩm phán chưa đạt yêu cầu. Tuy nhiên, dù đã “vơ vét”, song do số lượng vụ án thụ lý tăng nên đến nay vẫn còn thiếu 900 thẩm phán!”[1].

Gần 11 năm sau, ngày 14/1/2017, Chánh án TATC Nguyễn Hoà Bình cho biết một sự thật sợ hãi khác: “Nhiều trường hợp viết bản án cũng có lỗi về chính tả thậm chí viết một đằng tuyên một nẻo. Hoặc có trường hợp 2 bản án cùng số, cùng ngày nhưng khác nội dung khiến dư luận đặt câu hỏi về thẩm phán: “Ok thì nhẹ, không ok thì nặng”. “Trong năm 2017,

ngành tòa án sẽ mở lớp tập huấn để viết bản án theo mẫu định sẵn. Lớp học này sẽ mời các giáo viên dạy văn đến dạy về chính tả, ngữ pháp và từng dấu chấm, dấu phẩy”[2].

Hậu quả của chất lượng thẩm phán yếu kém là hàng năm có hàng chục ngàn vụ hủy án, sửa án, hàng trăm ngàn vụ án thụ lý mà chưa kịp xử án. Thí dụ như năm 2005, theo báo cáo chính thức, có 9.000 vụ hủy án, sửa án. Con số này chắc chắn sai với thực tế. Bởi như ĐB Nguyễn Thị Hồng Xinh (Bà Rịa - Vũng Tàu) đoán “chắc số vụ án hủy, sửa không dừng lại ở con số 9.000, vì có rất nhiều người do không đủ tiền hầu tòa nên đã bỏ cuộc”[1]. Còn năm 2019, Chánh án TATC Nguyễn Hoà Bình đã báo cáo trước QH rằng “Từ ngày 01/10/2018 đến ngày 30/9/2019, các Tòa án đã thụ lý 625.979 vụ việc, đã giải quyết được 500.361 vụ việc (đạt tỷ lệ 80%). Tức là trong một năm có ít nhất là 125 - 618 vụ việc chưa được giải quyết”[3].

* Tiến sĩ

Nhưng hậu quả to lớn nhất từ chất lượng thẩm phán yếu kém không nằm ở chậm án, sửa án, hủy án mà nằm ở án oan sai, khiến cho bao nhiêu số phận phải chịu tù đầy oan ức, và không ít số phận phải chịu án tử hình, chết mà chưa được minh oan. Có thể nêu ra một số vụ án oan điển hình làm kinh hoàng cả xã hội, như Huỳnh Văn Nén (17 năm 5 tháng tù oan vì bị quy tội giết người), Trần Văn Chiến (16 năm 3 tháng tù oan với tội danh giết người), Nguyễn Thanh Chấn (10 năm ngồi tù oan vì bị quy tội giết người), Nguyễn Minh Hùng (2 lần tuyên án tử hình dù không buôn ma túy)[4]. Có những vụ án oan kéo dài hàng chục năm chưa kết thúc như Hồ Duy Hải, Thủ Thiêm.

Có nhiều biện pháp bù đắp các yếu kém của thẩm phán, trợ giúp cho các thẩm phán trong quá trình xét xử, nhằm giảm bớt oan sai, đẩy nhanh quá trình xử lý vụ án. Một trong số đó, rất hữu hiệu, là sử dụng Trí tuệ Nhân tạo (AI). Trước khi bàn đến việc ứng dụng AI trong xét xử tư pháp, hãy thử điểm qua những lĩnh vực mà AI đang thể hiện uy lực.

1. Vai trò của trí tuệ nhân tạo - Một số lĩnh vực ứng dụng của AI

Trí tuệ Nhân tạo có một vai trò ngày càng quan trọng, “đáng sợ” và “nguy hiểm” - làm thay đổi toàn bộ diện mạo và chất lượng cuộc sống của loài người. Quan trọng đến mức AI sẽ thay thế phần lớn vai trò con người ở hầu hết tất cả mọi lĩnh vực. “Đáng sợ” bởi AI vượt trội xa khả năng con người ở nhiều lĩnh vực. “Nguy hiểm” bởi nếu không có biện pháp kiểm soát tốt, kẻ xấu có thể sử dụng AI để đưa đến các thảm họa khó lường cho loài người.

Do tính vượt trội “đáng sợ” của AI, cho nên dù “nguy hiểm” loài người cũng sẽ không ngừng phát triển AI vì mục đích phục vụ con người, vì tiến bộ khoa học và tiến bộ nhân loại. Là sản phẩm của con người nên con người sẽ có cách để khống chế sự nguy hiểm của AI. Các lĩnh vực ứng

dụng AI vô cùng rộng lớn, hầu như ở tất cả mọi lĩnh vực, nhưng dưới đây chỉ nêu ra một số lĩnh vực chính. Uy lực của AI vô cùng lớn, do khuôn khổ bài viết, các tính năng của AI trong mỗi lĩnh vực cũng chỉ được đề cập mang tính sơ lược.

Theo thống kê chưa đầy đủ của Statista chỉ riêng thị trường phần mềm AI, doanh thu năm 2022 đạt 51,27 tỷ USD và vào 2025 dự báo sẽ đạt 126 tỷ USD. Theo thống kê của Garner 37% tổ chức triển khai AI dưới một hình thức nào đó, tỷ lệ doanh nghiệp ứng dụng AI tăng 270% trong 4 năm gần đây[5]. Dưới đây là một số các lĩnh vực có ứng dụng AI.

1. Ứng dụng AI trong lĩnh vực người máy. Trong sản xuất, trong thương mại, dịch vụ, giao thông và ở nhiều ngành nghề, người máy sử dụng công nghệ AI đang ngày càng được ứng dụng rộng rãi và tương lai sẽ ngày càng mở rộng.

2. Ứng dụng AI trong thương mại điện tử. Ứng dụng AI trong thương mại điện tử mang lại hiệu quả vô cùng to lớn cho hoạt động thương mại của con người.

3. Ứng dụng AI trong lĩnh vực giáo dục. Đây là lĩnh vực mà AI đã tỏ rõ sự “lợi hại” vượt trội của mình. Từ học tập, dạy học, dịch thuật, cho đến nghiên cứu, AI đang là một công cụ rất hữu hiệu và ngày càng trở nên uy lực hơn.

4. Ứng dụng AI trong hội thoại người máy Chatbot. Sự ra đời của ChatGPT-4 đang làm chấn động thế giới. Các hội người máy dạng ChatGPT và những biến thể mạnh hơn sẽ đưa đến cho con người những công cụ uy lực, phục vụ cho đời sống và sáng tạo. Hội thoại người máy chatbot là một lĩnh vực rất thành công của AI.

5. Ứng dụng AI trong y tế. Chúng ta đang chứng kiến sự can thiệp ngày càng lớn hơn của AI trong chuẩn đoán bệnh, phân tích và can thiệp cả vào quá trình mổ xẻ, cũng như điều chế các loại thuốc mới. Mỗi ngày, ngành chăm sóc sức khỏe tạo ra khoảng 44 ngàn tỷ gigabyte dữ liệu. Chỉ có công nghệ AI mới kịp

xử lý những khối lượng lớn dữ liệu như vậy.

6. Ứng dụng AI trong sản xuất. Nhiều quá trình sản xuất được tự động hoá ở tất cả các khâu nhờ công nghệ AI. Và các quá trình tự động hoá, toàn phần hay một phần nhờ công nghệ AI đang mỗi ngày một mở rộng.

7. Ứng dụng AI trong công nghệ ô tô. Công nghiệp ô tô là ngành mà AI tỏ rõ thị phần ưu thế so với các ngành sản xuất khác. Không chỉ tự động hoá quá trình sản xuất, những ô tô tự động lái đang đưa đến cho đời sống con người những tiện lợi không thể dự báo trước.

8. Ứng dụng AI trong công nghiệp quốc phòng. Đây là lĩnh vực mà AI tỏ rõ sự uy lực với thị trường hàng trăm tỷ USD. Cuộc chiến tranh của Nga tại Ukraine đang là nơi các cường quốc phô trương khả năng sở hữu công nghệ AI. Các loại máy bay, tàu thủy không người lái, các tên lửa và bom thông minh... đang chứng tỏ AI là lĩnh vực mà các cường quốc phải đầu tư rất lớn để có được ưu thế trước đối thủ.

9. Ứng dụng AI trong giao thông và điều hướng. Trong đời sống hàng ngày, nhờ công nghệ GPS và AI, ngành giao thông đang được cải thiện mang đến cho con người nhiều tiện lợi trong di chuyển, như chọn tuyến đường ngắn nhất, ít ách tắc giao thông nhất... AI giúp tạo ra các hệ thống giao thông thông minh, các tuyến vận tải hiệu quả, và quản lý giao thông tối ưu.

10. Ứng dụng AI trong vũ trụ và thiên văn học. AI có thể dùng để tìm hiểu các hệ phức tạp trong vũ trụ, giúp phân tích cơ chế hoạt động của vũ trụ, trong đó có sự hợp nhất hay tách xa của các thiên hà, các vụ nổ, các va chạm...

11. Ứng dụng AI trong tài chính và ngân hàng. Ngành tài chính đang triển khai AI trong các hoạt động của mình. Trong đó có tự động hoá, chatbot, học máy... được ứng dụng trong các quá trình tài chính. AI có thể giúp cho khách hàng các giải pháp quản lý tài sản, tránh các rủi ro, và tổn thất.

12. Ứng dụng AI trong nông nghiệp. AI giúp cho quá trình sản xuất và thu hoạch trong nông nghiệp đạt hiệu quả cao, giảm giá thành, đưa đến lợi thế trong cạnh tranh.

13. Ứng dụng AI trong bảo mật dữ liệu. Đây cũng là một lĩnh vực mà AI thể hiện được sự “nguy hiểm”. AI giúp phát hiện các lỗ hổng, các mối nguy hiểm, các truy cập bất hợp pháp... và đề xuất các lược đồ bảo mật an toàn cho dữ liệu, loại trừ sự lợi dụng các lỗ hổng trong hệ thống.

14. Các lĩnh vực ứng dụng khác của AI: Marketing; Nhân sự; Lối sống; Trò chơi; Truyền thông xã hội; Thể thao và nghệ thuật; Nhận dạng; Luật pháp và các dịch vụ liên quan;... và còn rất nhiều các lĩnh vực khác nữa. Về ứng dụng của AI có thể tham khảo thêm ở các tài liệu[6], [7].

2. Một số ứng dụng trí tuệ nhân tạo trong xử án

Ứng dụng AI trong xét xử tư pháp, được lưu ý phía trên trong nhóm ứng dụng mục: Luật pháp và các dịch vụ liên quan. Một cách song phẳng, ở nước ta, ngành toà án hoàn toàn bỏ trống vai trò của Trí tuệ Nhân tạo.

Trong khi đó thì tổ chức UNESCO đã tổ chức những khoá học về ứng dụng AI cho các chuyên gia thuộc hệ thống tư pháp. Gần đây nhất là khoá học trực tuyến: AI and the Rule of Law: Capacity Building for Judicial Systems (Trí tuệ Nhân tạo và pháp quyền: Xây dựng năng lực cho hệ thống tư pháp)[8].

Trong khi đó thì CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice - Ủy ban châu Âu về Hiệu quả Tư pháp) đã xuất bản nhiều ấn phẩm về AI dành cho tư pháp, mà mới đây nhất là Bản tin 16 dành riêng cho chủ đề: “Predictive justice and artificial intelligence (AI)” (“Tư pháp dự đoán và trí tuệ nhân tạo (AI)”. Bản tin cung cấp một tổng quan về ứng dụng AI trong lĩnh vực tư pháp. Trước đó CEPEJ cũng đã cho ra Bản tin với chủ đề:

Justice of the future: justice and artificial intelligence (Công lý của tương lai: công lý và trí tuệ nhân tạo). CEPEJ cũng đã tổ chức khoá học “Artificial Intelligence and Judicial Systems” (“Trí tuệ nhân tạo và hệ thống tư pháp, 27/6/2018)[9].

AI có rất nhiều ứng dụng trong ngành tư pháp. Chẳng hạn như trong các lĩnh vực sau đây.

1. Quản lý hành chính. AI giúp cho việc quản lý hệ thống tư pháp một cách tối ưu, nhanh gọn, tiết kiệm thời gian và nhân lực[10].

2. Trợ giúp tìm kiếm thông tin. Ngành tư pháp chứa đựng một lượng thông tin đồ sộ. Với trợ giúp của AI, mọi thông tin được tìm kiếm nhanh chóng. Giúp cho quá trình xử lý các vụ án được tiến hành nhanh với các thông tin chính xác.

3. AI trợ giúp hiệu quả cho quá trình điều tra. Về vai trò này của AI có thể tham khảo thêm trong tài liệu [11], Using artificial intelligence to address criminal justice, Christopher R. N (Sử dụng trí tuệ nhân tạo để giải quyết nhu cầu tư pháp hình sự)[11].

4. AI trợ giúp hiệu quả cho quá trình áp dụng các điều khoản của luật pháp để kết án. Các bộ luật rất phức tạp với nhiều điều luật. Cùng với đó là sự đa dạng và phức tạp của các khung hình phạt. Áp dụng điều khoản nào cần có sự sàng lọc, phân tích kỹ lưỡng. AI chính là công cụ hữu hiệu để giúp cho các thẩm phán có đầy đủ thông tin, có các phân tích kỹ lưỡng khi áp dụng các điều khoản, tránh được sai sót.

5. AI trợ giúp tốt trong soạn thảo cáo trạng, tự động hoá quy trình ra quyết định. Công nghệ AI không chỉ giúp cung cấp thông tin, đưa ra các phương án phân tích khi áp dụng các điều khoản trong xét xử, mà còn là người soạn thảo văn bản xuất sắc và giúp tự động hoá quy trình ra quyết định, tránh được các sai sót.

6. AI giúp cho tránh sai sót trong quá

trình xử án. Với sự cung cấp thông tin xuất sắc, với các phân tích kỹ lưỡng, trợ giúp của AI trong quá trình điều tra, xét xử giúp tránh được các sai sót khi đưa ra kết luận của bản án.

Rõ ràng, có sự trợ giúp của AI, mọi thông tin sẽ được cung cấp, mọi điều khoản sẽ được phân tích, mọi phương án kết tội sẽ được xem xét. Như vậy, sẽ tránh được các sai sót từ sơ đẳng đến phức tạp.

7. AI giúp giải quyết vấn đề thiếu thẩm phán có chất lượng. Rõ ràng AI giúp xử lý các vụ việc nhanh, giúp giải quyết vấn đề thiếu thẩm phán. Đối với nước ta, ngoài tránh sai sót, oan sai, thì vai trò AI lấp chỗ trống cho sự thiếu hụt các thẩm phán có chất lượng là vô cùng quan trọng. Tránh phải “vơ vét” thẩm phán không đạt chất lượng, tránh phải hủy án, sửa án, và tránh chậm án.

8. AI tránh được các tác động bên ngoài và bên trong bao gồm: quyền lực, tiền bạc, quan hệ, thiên vị, chủ quan. Đây là một ưu thế vượt trội của trí tuệ nhân tạo.

Không chỉ các nước Âu Mỹ, mà ngay cả Trung Quốc cũng đã sử dụng trí tuệ nhân tạo trong xét xử tư pháp. Từ năm 2017, Nhà nước Trung Quốc đã ban bố pháp luật về lập kế hoạch phát triển trí tuệ nhân tạo cho ngành tư pháp. Trong đó có thiết lập “Hệ thống tòa án thông minh”, “Mạng tài liệu phán quyết Trung Quốc”, ứng dụng trí tuệ nhân tạo trong thu thập chứng cứ, phân tích vụ việc, giám sát, bảo đảm sự công bằng trong xử án. “Mạng tài liệu phán quyết Trung Quốc” tuy mới xây dựng nhưng đã trở thành mạng tài liệu phán quyết lớn nhất thế giới, liên quan đến 210 quốc gia và khu vực, với số lượng truy cập trong năm 2019 đạt 20 tỷ lượt. “Hệ thống tòa án thông minh” của Trung Quốc trong năm 2017 đã bao phủ 31 tỉnh thành với hơn 1500 tòa án, thời gian xét xử giảm 30% (xem [12], [13], [14]). Trung Quốc là nước có hệ thống tư pháp, ở một số bình diện, tương đồng với Việt

Nam. Nhưng mức độ ứng dụng AI trong xét xử tư pháp ở Trung Quốc tiến rất xa so với Việt Nam đang ở mức ze ro.

Ngành tòa án Việt Nam hiện đang hoàn toàn lạ lẫm với trí tuệ nhân tạo. Khi ngành tòa án Việt Nam đưa trí tuệ nhân tạo vào quá trình xử án, thì xét xử tư pháp sẽ có những

tiến bộ bước ngoặt. Trước hết là giảm được sự sai sót. Tiếp nữa là đẩy nhanh quá trình xét xử. Giải quyết một cách cơ bản các khó khăn mà các Chánh án TATC Nguyễn Văn Hiến và Nguyễn Hoà Bình đã đề cập ở trên. Và quan trọng hơn cả, là giảm bớt được các án oan sai.□

Tài liệu dẫn

- [1]. “Vơ vét” để có đủ thẩm phán!(<https://tuoitre.vn/vo-vet-de-co-du-tham-phan-174877.htm>).
- [2]. Ngành tòa án sẽ mời giáo viên đến dạy... câu chữ, chính tả (<https://tienphong.vn/nganh-toa-an-se-moi-giao-vien-den-day-cau-chu-chinh-ta-post929075.tpo>).
- [3]. Quốc hội nghe báo cáo công tác năm 2019 của chánh án tòa án nhân dân tối cao (<https://quochoi.vn/UserControls/Publishing/News/BinhLuan/pFormPrint.aspx?UrlListProcess=/content/tintuc/Lists/News&ItemID=42663>).
- [4]. Top 11 vụ án oan nổi tiếng nhất Việt Nam (<https://toplist.vn/.../vu-an-oan-noi-tieng-nhat-cua-viet...>).
- [5]. Revenues from the artificial intelligence (AI) software market worldwide from 2018 to 2025 (<https://www.statista.com/statistics/607716/worldwide-artificial-intelligence-market-revenues/>).
- [6]. AI Applications: Top 18 Artificial Intelligence Applications in 2023 (<https://www.simplilearn.com/tutorials/artificial-intelligence-tutorial/artificial-intelligence-applications>).
- [7] Application of AI (<https://www.javatpoint.com/application-of-ai>).
- [8] AI and the Rule of Law: Capacity Building for Judicial Systems <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/rule-law/mooc-judges>).
- [9] Justice of the future: justice and artificial intelligence (<https://www.coe.int/en/web/cepej/justice-of-the-future-justice-and-artificial-intelligence>).
- [10] Artificial intelligence in the administration of justice (<https://globalitigationnews.bakermckenzie.com/2022/02/15/artificial-intelligence-in-the-administration-of-justice/>).
- [11] Christopher R. N. Using artificial intelligence to address criminal justice (<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/252038.pdf>).
- [12] Yifeng Liu, Yuqing Zhong. On the Application of Artificial Intelligence Technology in the Field of Judicial Adjudication (<https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/3495018.3495327>).
- [13] Chen Mingsung and Li Shuling. Research on the application of artificial intelligence technology in the field of Justice, 2020 J. Phys.: Conf. Ser. 1570 01204 (<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1570/1/012047/pdf>).
- [14]. Gulimila Aini. A Summary of the Research on the Judicial Application of Artificial Intelligence, Beijing Normal University Law School, Beijing, China (<https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=98503>).